

ВІДГУК

офіційного опонента

Черниш Анни Євгеніївни

на дисертацію МЕЛЬНІЙЧУКА ВЛАДИСЛАВА ВАСИЛЬОВИЧА

«Психоаналітичний дискурс прози Степана Процюка»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертації.

Творчість Степана Процюка в українській літературі відзначається гостротою тем, оригінальністю сюжетів і виразними кодами психоаналітики. Мусимо визнати, що в українській літературі періоду незалежності не так вже й багато художніх текстів, майстерно розбудованих на засадах прикладного психоаналізу, що спонукають письменників до самопроговорювання болісних і травматичних особистих досвідів, а реципієнта до самовслуховування й забезпечення від можливих деструктивних імпульсів.

Обрана Мельнійчуком Владиславом Васильовичем *методологічна концепція* психоаналітичного потрактування творів С. Процюка є однією з найдоцільніших у студіюванні багатьох сенсів прозопису українського письменника, позаяк удаю означує структури авторського несвідомого, засади творчої лабораторії письменника, ключові архетипи, риси психологічної поведінки персонажів обраних для аналізу творів. Дисертант уміло апробує в літературознавчій інтерпретації психоаналітичні підходи теоретиків психоаналізу З. Фрейда, К. Г. Юнга, А. Адлера, К. Горні та ін.

У фокус літературознавчих наукових зацікавлень дисертанта потрапили комплекс меншовартості, колективне несвідоме нації, окремі аспекти міфоруального життя українців, архетипні структури, коди часопросторових інтенцій персонажів С. Процюка, що виступають психоаналітичним інструментарієм у романах українського письменника. Попри активне зацікавлення творчістю С. Процюка окремими дослідниками (Є. Баран, Б. Пастух, О. Пухонська, Л. Скорина, О. Соловей, А. Черниш, О. Юрчук та ін.),

на сьогодні відсутня системна наукова студія про психоаналітичні коди прози С. Процюка, що й зумовлює *актуальність* обраної теми.

Наукова новизна, теоретична й практична цінність результатів дисертації.

У дисертації Мельнійчука Владислава Васильовича «Психоаналітичний дискурс творів Степана Процюка» вагомо означено поняття меншовартості, комплексів, індивідуального та колективного несвідомого, архетипів ініціації, любовних трикутників, міфів, а також профанність і сакралізованість часопростору, фатальної жінки, невротичних ситуацій, травм, невротичного героя, сновидінь, що переконливо забезпечує *новизну та теоретичну цінність* роботи. У дисертації окреслено вагоме значення постаті С. Процюка та його творчості в українському історико-літературному процесі початку ХХІ ст., закріплюючи митця на позиціях потужного письменника психоаналітичної зорієнтованості. Дисертація Мельнійчука Владислава Васильовича активізує подальше студіювання прози С. Процюка, а основні положення й висновки роботи можуть бути апробовані у процесі викладання курсів з історії української літератури, теорії літератури, написанні кваліфікаційних робіт, що засвідчує *практичну цінність* дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків.

Композиційно дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків А, Б.

У вступній частині дисертації Мельнійчук Владислав Васильович належним чином означив необхідні складові частини, зокрема сформульовану мету і завдання, що назагал реалізовані у роботі, інформацію про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, наукову новизну, практичну цінність одержаних результатів, апробацію результатів наукового дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі дисертації – «Психологічна проза Степана Процюка» – означено психологізм як визначальну рису прозопису українського письменника, зацентовано на значеннєвості внутрішнього монологу у

структурі творів із психоаналітичними кодами. Використовуючи наукові статті, літературно-критичні огляди та публіцистику І. Андрусика, Є. Барана, І. Бондаря-Терещенка, Б. Пастуха та ін., дисертант переконливо доводить наявність психоаналітичних елементів в епічній творчості С. Процюка. Психоаналітичний бекграунд прози українського письменника Мельнійчук Владислав Васильович умотивовує його зацікавленням психоаналізом, що знаходить своє підтвердження в есеїстичних збірках. У розділі зауважено, що психоаналіз є технікою проникнення у несвідоме індивіда. Метод психоаналізу, як вважає дисертант, дозволяє оприявнювати темні сторони автора та персонажів його творів, акцентувати на сексуальних інстинктах, розкутості. Науковій доцільності у розділі набувають терміни підсвідомого, свідомого, сублімації, сновидіння, Едіпового комплексу, неврозу, індивідуального несвідомого, колективного несвідомого, архетипу.

Другий розділ – «Вияв несвідомих матриць автора у його психологічно-екзистенційних романах» – присвячено осмисленню колективного несвідомого української нації, розумінню дисертантом архетипу ініціації, розкриттю поняття сакралізації хронотопу. Зазначено, що обрана для аналізу тетралогія С. Процюка «Інфекція», «Жертвопринесення», «Тотем», «Руйнування ляльки» відображає тенденції розвитку українського суспільства з 2002 року по 2010 рік, що є вагомою підставою виокремлювати соціозумовлюючий фактор їхнього створення. Мельнійчук Владислав Васильович наголошує на комплексі меншовартості у вчинках і думках героїв, відчуттях розчарування, депресії. У розділі дисертант зіставляє риси українського і російського менталітету, засвідчуючи у такий спосіб антиколоніальні тенденції в осмисленні епічної творчості С. Процюка. У кожному з аналізованих творів виокремлено низку психоаналітичних кодів: асоціальність поведінки, комплекс любові до батька, бажання помсти у романі «Тотем», інфантилізм, чуттєва неповноцінність, невротичне сприйняття дійсності, самотність персонажів у романі «Руйнування ляльки», віротерпимість, волелюбність, атрофія національних почуттів у романі «Інфекція».

Опираючись на наукові здобутки К.Г. Юнга, Є. Мелетинського, А. Есалнека, Н. Фрая, М. Моклиці, дисертант вибудовує своє розуміння поняття архетипу та його ролі у структурі художнього твору. Виокремлено наскрізний архетип ініціації у тетралогії С. Процюка, що на переконання дисертанта, проявляється передусім у змінах, своєрідному оновленні і навіть прагненні до символічного переродження у героїв аналізованих романів. Архетип ініціації, супроводжуваний, за влучними спостереженнями Мельнічука Владислава Васильовича, «відлученнями» від домівки і вимушеними переїздами, втрапляннями у чужий простір, позбавляє персонажів щастя. Особливу увагу приділено аналізу хронотопу дому й обґрунтованій ідеї «втраченого дому», що, як переконливо засвідчує інтерпретація дисертантом тетралогії С. Процюка, формує негативний діапазон емоцій, зумовлюючи невротизацію персонажа у творі. Вагомого наукового обґрунтування як психоаналітичної значеннєвості набуває інтерпретація просторів сакрального і профанного, рідного і чужого, «космосу» і «хаосу». У розділі зацентровано на винятковій важливості топосів дому, домівки, хати, а також церкви як «місця, що рятує» (с. 115) персонажів тетралогії С. Процюка.

Третій розділ дисертації – «Між материнським комплексом і Анімою: психоаналітичне тлумачення образів міжстатевих взаємин у прозових творах С. Процюка» – розкриває особливості художнього моделювання психічної поведінки чоловіків у романах з урахуванням компоненти Аніми, її латентний вплив на психоструктуру чоловічих персонажів і їхній несвідомий вибір дружин. Значна увага в розділі приділена невротичному типу поведінки персонажів-чоловіків, зумовленої стосунками з фатальними жінками. Дисертант висновує, що надмірна залежність від стосунків із фатальними жінками в аналізованих творах є базовим психоаналітичним прийомом невротизації художнього дискурсу, засвідченого численними психічними розладами і появою депресій, внутрішніх конфліктів, розчарувань. Роздвоєність, песимізм, зриви, невдоволення, страх, самотність – показові ознаки невротичності, що їх доказово виокремлює дисертант як елементи психоаналітичного дискурсу у прозовій творчості С. Процюка. Значна увага

приділена інтерпретації архетипу Аніми як несвідомим і латентним проявам «внутрішньої жінки» у чоловіків. Доповнює матрицю психоаналітичних інтерпретацій тетралогії аналіз сновидінь як відображення несвідомого і водночас простір, у якому реалізується множинність персонажів, боротьба темних і світлих сторін індивіда, самокартання, психічні напруження, неконтрольовані почуття.

Завершують дисертацію системні «Висновки».

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Дисертація Мельнійчука Владислава Васильовича відзначається науковою новизною, теоретико-практичною цінністю, вдало апробованою методологією психоаналітичної інтерпретації. Водночас необхідно сказати й про те, чого бракує в дисертації, висловивши деякі зауваження до представленої літературознавчої студії:

1. Попри потужно представлену психоаналітичну методологію і досить значний масив використаного психоаналітичного інструментарію, все ж варто дещо чіткіше прописати розуміння дисертантом психологічного роману, що, як переконуємося, є одним із базових понять у дисертації (Сс. 30, 87, 91, 109). Варто конкретизувати, що виокремлення психоаналітичних формантів творчості С. Процюка є лише одним із можливих підходів в інтерпретації разом із, скажімо, екзистенційними кодами, рисами інтелектуальної літератури, літератури антиколоніального спрямування тощо. Відтак потребують уточнення поняття психологічного і психоаналітичного творів, їхньої розрізненості чи суміжності.
2. Дисертація містить чимало етнографічних відомостей про уявлення і ставлення українців до хати та її частин, землі, демонічних істот, що, як видається, дещо перевантажує науковий текст, розриваючи цілісність методологічного підходу в інтерпретації психоаналітичного дискурсу тетралогії С. Процюка.

3. У дисертації є деякі орфографічні (СС. 56, 70, 104, 142, 152) й пунктуаційні (СС. 76, 108, 121, 143) помилки, зустрічаються русизми й просторіччя (СС. 88, 103, 110, 158). Варто чітко означити межі цитат, розставити посилання на цитати одразу після їхнього закінчення (СС. 61, 91, 103, 109), уніфікувати написання прізвища Єліаде (С. 110) чи Еліаде (С. 113), Едіпів комплекс (С. 160) чи Едипів комплекс (С. 161) відповідно до чинних норм сучасного правопису.

Висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер і аж ніяк не применшують концептуальних ідей дисертації, не впливають на загальне позитивне враження від наукового дослідження.

Основний зміст результатів роботи викладено у 5 одноосібних публікаціях: 3 – у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному та 1 – в українському періодичному виданнях.

Загальний висновок.

Дисертація «Психоаналітичний дискурс прози Степана Процюка» є цілісним, завершеним і самостійним дослідженням, яке відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40, а його автор Мельнійчук Владислав Васильович заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри

журналістики та філології

Сумського державного університету

Черниш Анна Євгеніївна

